

Дарія Гайдай

АУДИТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ: УКРАЇНА- ГРУЗІЯ

ДИСКУСІЙНА ЗАПИСКА

Дарія Гайдай

АУДИТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ:

**УКРАЇНА-
ГРУЗІЯ**

ДИСКУСІЙНА ЗАПИСКА

Київ

2016

Публікація підготовлена у рамках проекту Інституту світової політики «Аудит зовнішньої політики України». Цей проект виконується за підтримки «Чорноморського фонду для регіональної співпраці» Німецького фонду Маршалла (GMF), та «Ініціативи з розвитку аналітичних центрів України», яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» (МФВ) у партнерстві з Фондом розвитку аналітичних центрів (ТТФ) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні.

Зміст дослідження є винятково відповідальністю Інституту світової політики та не обов'язково відображає погляди Німецького фонду Маршалла, уряду Швеції, Міжнародного фонду «Відродження», Фонду розвитку аналітичних центрів. Забороняється відтворення та використання будь-якої частини цього дослідження у будь-якому форматі, включаючи графічний, електронний, копіювання чи використання в будь-який інший спосіб без відповідного посилання на оригінальне джерело.

Фото:

Дінари Оганової, Левана Чхатарашвілі,
Левана Какабадзе, Юрія Мечитова,
Адміністрації Президента

Автор:

Дарія Гайдай

Редактор

та координатор проекту:

Катерина Зарембо

ЗМІСТ

1. Вступ	4
2. Інтереси України щодо Грузії та Грузії щодо України	7
2.1. Прагматизм нової зовнішньої політики Грузії	7
2.2. Спільна зала очікування до ЄС і НАТО	12
2.3. Україна-Грузія: друг, але вже не союзник?	17
2.4. Економічні точки дотику: транзит, енергетика, торгівля	22
3. Наявні і потенційні ризики і конфлікти	30
4. Зацікавлені особи, групи інтересів та впливу	36
Рекомендації	41
Подяка	44

1. ВСТУП

Кожного, хто прилітає до Грузії, в аеропорту зустрічає напис «Грузія – асоційований член ЄС». Частина сприймає цей напис скептично, частина – як прояв «позитивного мислення» (чи національного брендингу), а дехто, хто не цікавиться політикою, може навіть подумати, що перебуває на території Європейського Союзу. Орієнтація на Європу не є чимось новим у грузинській політиці. Ідея про те, що Грузія є частиною Європи, тобто частиною християнського світу, завжди була важливим елементом грузинської ідентичності. Останні два десятиліття Грузія відчайдушно прагне позбутися своєї пострадянської ідентичності, як і асоціацій із нестабільним та небезпечним Кавказьким регіоном¹. Спроби Тбілісі вирватися із проблемного регіону та стати частиною європейського та євроатлантичного простору, які сприймалися критично багатьма оглядачами, сьогодні намагаються на все менший і менший спротив з боку західних партнерів.

Окрім безпекових мотивів, важливу роль у формуванні прозахідного курсу Грузії відіграли економічні міркування. Найближчі сусіди, які застрягли у транзитному періоді, мало що могли запропонувати Грузії у сенсі модернізації та економічного розвитку. Для Грузії шлях до Європи пролягає через відновлення і закріплення її чорноморської ідентичності, тобто посилення співпраці з країнами Чорноморського регіону, зокрема й з Україною. Таким чином, партнерство з Україною – це складова ширшої стратегії Грузії щодо зміни свого позиціонування у світі, що зацементує її інтеграцію у європейські та євроатлантичні структури. Але не тільки.

Зважаючи на відмінність потенціалів, відсутність спільного кордону та інші фактори, партнерство України і Грузії завжди було більш політичним, аніж економічно мотивованим. Країни підштовхували одна до одної геополітичні міркування, спільне бажання протидіяти впливу Росії та досягнути більш тісної співпраці з європейськими країнами. У Грузії добре пам'ятають про допомогу, яку надала Україна під час війни в Абхазії, як і про підтримку під час п'ятиденної

¹ Kornely Kakachia, *European, Asian, or Eurasian?: Georgian Identity and the Struggle for Euro-Atlantic Integration* // *Georgian Foreign Policy The Quest for Sustainable Security*, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2013, P. 49.

війни з Росією 2008 року. Однак не слід применшувати ціннісний фактор, адже період найбільшого зближення Грузії та України припав саме на час після демократичних революцій 2003-го року у Грузії та 2004-го в Україні, які створили певне відчуття ідеологічно-світоглядної спорідненості між двома країнами пострадянського простору. Також важливе значення для Грузії має релігія. Знаходячись поряд з потужними мусульманськими державами, вона завжди шукала християнського союзника (т.зв. Суліко²) — дружньої держави, яка б допомогла їй зберегти незалежність, ідентичність та зв'язок з Європою³. Довгий час цю роль виконувала Росія, однак після розпаду СРСР, на тлі погіршення відносин між Тбілісі і Москвою, саме Україна зайняла місце Суліко у грузинській політиці⁴. І хоча сьогодні у Києва і Тбілісі не так вже й багато спільних інтересів, як відзначають грузинські аналітики, у практичному та ціннісному вимірах Грузія більш тісно пов'язана з Україною, ніж з іншими державами регіону⁵.

Якщо узагальнювати інтереси України щодо Грузії та Грузії щодо України, то перші два інтереси повністю збігаються, а саме: підтримка незалежності, суверенітету та територіальної цілісності одна одної, а також беззастережна підтримка реалізації європейських та євроатлантичних прагнень одна одної.

² Суліко у перекладі з грузинської «душа».

³ Корнелі Качація, У пошуках Суліко. Що впливає на формування зовнішньої політики Грузії та її сприйняття вдома, Тиждень, 30/07/2016, <http://tyzhden.ua/World/170646>

⁴ «Дружня країна» — така була перша асоціація з Україною серед опитаних у 2011 році Інститутом світової політики грузинських експертів та журналістів у рамках проекту «М'яка сила України в регіоні. Як зазначали респонденти, саме слово «Україна» в Грузії завжди асоціюється з чимось приємним». Детальніше див: «М'яка сила» України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики» - Київ, 2011. — С.28, http://iwp.org.ua/img/myaka_syla_ukr.pdf

⁵ Jonathan Kulick and Temuri Yakobashvili. "Georgia and the Wider Black Sea" in: Daniel Hamilton and Gerhard Mangott. (eds). *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: strategic, economic and energy Perspectives*. Washington, D.C.: Center for Transatlantic Relations, Paul H. Nitze School of Advanced International Studies, Johns Hopkins University and Vienna: Austrian Institute for International Affairs, Austrian Marshall Plan Foundation, 2008, P. 51

Серед інших інтересів, які акцентують у Києві та Тбілісі, слід також відзначити:

України щодо Грузії:

- безпекова та військова співпраця для протидії агресивній політиці Росії;
- посилення економічної співпраці, зокрема збільшення українських інвестицій у Грузії;
- розширення «м'якої сили» України в Грузії;
- використання транзитного потенціалу Грузії;
- вивчення грузинського досвіду реформ, політики щодо окупованих територій та вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Грузії щодо України:

- взаємна підтримка та координація діяльності на міжнародних форумах;
- активна участь України у забезпеченні стабільності та безпеки у Чорноморському регіоні;
- збільшення торговельного обороту та туристичного потоку між країнами;
- допомога України у розвитку транзитного потенціалу Грузії.

Сферами співпраці, які становлять взаємний інтерес, є морська безпека, транспорт, енергетика, АПК, професійно-технічна освіта та окремі спеціальності вищої освіти.

2. ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ ЩОДО ГРУЗІЇ ТА ГРУЗІЇ ЩОДО УКРАЇНИ

2.1. ПРАГМАТИЗМ НОВОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ГРУЗІЇ

Необхідність протистояти тиску Москви стала одним із факторів зближення України та Грузії у дев'яності роки. Показово, що саме з Грузією Україна має єдину угоду, що передбачає взаємодопомогу — підписаний ще в 1993 році «Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу». Грузини не забувають і про допомогу, що їм надала наша країна в 1993 році і 2008 році. У 1993 році, наприклад, українські гелікоптери вивозили грузинів із Абхазії. Було врятовано понад 7,6 тис. осіб.

Теплі відносини між Києвом і Тбілісі залишаються своєрідною константою у зовнішній політиці України і Грузії, незалежно від зміни влади в обох країнах і політичного курсу. При цьому цей союз, незважаючи на різний потенціал країн, залишається союзом рівноправних, що звичайно високо цінують у Тбілісі. Як підкреслюють у МЗС України, на всі порушення територіальної цілісності Грузії українська дипломатія реагує миттєво, ніби це територія України. Дружні відносини на державному рівні підживлювали дружні почуття між двома націями, контакти між якими насправді були досить обмеженими.

*Теплі відносини між Києвом і Тбілісі
залишаються своєрідною константою
у зовнішній політиці України і Грузії*

Грузія засуджує російську агресію проти України та анексію Криму, послідовно підтримує суверенітет і територіальну цілісність нашої країни і виступає співавтором резолюцій і заяв із українського питання в рамках ООН, ОБСЄ та в інших міжнародних організаціях. Грузинський парламент тричі приймав резолюції на підтримку територіальної цілісності України.

У 2014 році Тбілісі одним із перших надав гуманітарну допомогу нашій країні, надіславши 12 т вантажу на загальну суму 600 тис. дол. Протягом 2014-15 рр. Грузія прийняла на реабілітацію та оздоровлення понад 250 дітей із зони АТО і понад 50 поранених військовослужбовців. У липні 2015-го ця країна виділила 30 тис. дол. для фінансування Плану дій ООН із метою реагування на

гуманітарну кризу на сході України. Але наразі підтримка Грузією України має свої межі, передусім, політичні і військові.

**Наразі підтримка Грузією
України має свої межі, передусім,
політичні і військові**

Після перемоги коаліції «Грузинська мрія» (ГМ), у результаті парламентських виборів 2012 року, політика Тбілісі у регіоні стала більш стриманою та примирливою. Нове грузинське керівництво відмовилося від конфронтаційної риторики щодо Росії⁶, концентруючись, передусім, на економічних питаннях. Як неодноразово повторював лідер політсили Бідзіна Іванішвілі, Грузія не повинна бути джерелом конфлікту між Заходом і Росією⁷. Новий курс не міг не позначитися і на Україні. Агресія Росії проти України 2014 року суттєво змінила регіональний контекст, поставивши перед грузинським урядом надзвичайно складне завдання: з одного боку, Тбілісі вважав за необхідне продемонструвати свою підтримку Україні, а з іншого – не бажав ставити під загрозу лише недавно відновлені економічні зв'язки з Росією. У результаті грузинський уряд займає досить обережну позицію щодо Києва, аби не дратувати Москву. Хоча особисто представники коаліції «Грузинська мрія» можуть мати до України приязні симпатії⁸.

Нинішній «прагматичний» підхід грузинської влади полягає у тому, щоб налагодити такий *Modus vivendi* з Росією, який би виключав або суттєво знизив ймовірність військової конфронтації. Він базується на переконанні, що безпека Грузії неможлива без певної нормалізації відносин із Росією. Тут слід зазначити, що з часів Шеварднадзе кожен грузинський лідер приходив до влади з обіцянкою покращити (або хоча б нормалізувати) відносини з Росією. Міхеїл Саакашвілі також не був винятком і в першу свою каденцію здійснив низку спроб примирити Кремль із прозахідним курсом Тбілісі. Понад те, зменшення напруження у відносинах

⁶ Kornely Kakachia, *The Ukraine Crisis: Repercussions on Georgia*, http://www.academia.edu/11900526/The_Ukraine_Crisis_Repercussions_on_Georgia

⁷ *Екс-прем'єр Грузії Іванішвілі: в отношениях с Россией необходимо терпение*, РИА Новости, 03/06/2016, <http://ria.ru/world/20160603/1442261445.html#ixzz4H1t7A4jN>

⁸ *Важливим фактором залишається відверта симпатія українського уряду до їхніх політичних опонентів, посилена підозрілим ставленням Києва до уряду «Грузинської мрії».*

із Росією у Тбілісі розглядають як шлях підвищити шанси Грузії на подальшу інтеграцію в європейський та євроатлантичний політичний, економічний та безпековий простори.

Однак російсько-грузинська нормалізація, яка відбулася після 2012 року, має свої суттєві обмеження. Грузія не відмовляється від вимог щодо відновлення своєї територіальної цілісності, а також продовжує курс на інтеграцію в ЄС і НАТО. Про відновлення дипломатичних відносин в умовах, коли частина Грузії залишається окупованою, також не йдеться. Російська агресія проти України та нерішучість Заходу послужили для Тбілісі своєрідним підтвердженням правильності обраної стратегії. Такий «прагматичний та реалістичний» підхід у зовнішній політиці, як його характеризують представники ГМ, має підтримку серед грузинського суспільства. Згідно з соціопитуванням, прозахідний курс зі збереженням хороших відносин із Росією сьогодні підтримує 51% грузинів, на другому місці (16%) – проросійський вектор зі збереженням хороших відносин з ЄС і НАТО, і лише 14% спрямовані лише на Захід. При цьому, половина респондентів (47%) назвали Росію найбільшою загрозою для Грузії, а майже третина (27%) не змогли визначитися з відповіддю⁹.

Слід зазначити, що США та провідні країни ЄС також були зацікавлені у покращенні грузинсько-російських відносин. У 2009 році тодішній держсекретар Хілларі Клінтон закликала Грузію до «стратегічного терпіння» стосовно реінтеграції з окупованими територіями. Відновлення територіальної цілісності Грузії є ідеальним сценарієм, однак не пріоритетом західних країн, що прагнуть, передусім, запобігти відновленню воєнних дій. Таким чином, політика «стратегічного терпіння», як зазначають оглядачі, спрямована на збереження статус-кво, тобто визнання неможливості за нинішніх умов змінити ситуацію і сподівання, що у майбутньому умови поліпшаться¹⁰. Ця позиція наразі знаходить

⁹ *Результати соціологічного опитування, проведеного у Грузії з 23 лютого по 14 березня 2016 року NDI через CRRC Georgia, Опитано 3,900 осіб, похибка дослідження не перевищує 1,6%. https://www.ndi.org/files/NDI%20Georgia_March%202016%20poll_Public%20Issues_ENG_vf.pdf*

¹⁰ *Michael Hikari Cecire, What Does 'Strategic Patience' Mean in Current Context, Civil Georgia, 19/03/2015, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=28150>*

підтримку і розуміння серед грузинських високопосадовців. Так, міністр оборони Грузії прямо заявила, що «стратегічне терпіння є тим інструментом, якого найбільше потребує Грузія і який допоможе їй стати кращою європейською країною»¹¹.

Звичайно, це зовсім не означає, що Тбілісі забув про Абхазію та Південну Осетію або змінив свою позицію щодо окупації РФ частини грузинської території. Однак наразі надмірна увага до цих питань, на думку Тбілісі, лише шкодить інтересам Грузії. Подібна позиція «непротивлення»¹², як її називають критики «Грузинської мрії», різко контрастує з попереднім періодом, коли Тбілісі різко реагував на будь-які провокативні дії сепаратистських режимів чи Росії. Основним аргументом проти «стратегічного терпіння» є те, що ця політика не принесла жодних позитивних зрушень, а ситуація біля окупованих територій залишається, як і раніше, напруженою. Російські прикордонники встановили між Південною Осетією та Грузією загородження із колючого дроту. А у липні 2016 на лінії розмежування з Абхазією виник конфлікт, під час якого абхазькі поліцейські застрелили громадянина Грузії. Підписання Москвою з Абхазією та Південною Осетією договорів про «співпрацю та інтеграцію»¹³ (2015 рік) засвідчило збереження високого конфліктного потенціалу в регіоні, як і обмежені можливості Заходу впливати на ситуацію.

У Києві зниження ваги зовнішньополітичних питань у грузинському порядку денному сприймають у кращому разі як відсторонення від проблем регіону, породжених російською агресією, а у гіршому — як дрейф Тбілісі у бік Москви. Наразі

¹¹ *Defense Minister Speaks of Upcoming NATO Summit, Civil Georgia, 23/04/2016, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=29116>*

¹² *Давід Бепіташвілі, Грузія: Уроки війни — 2008, Газета «День», 8/08/2016, <http://day.kyiv.ua/ru/article/den-planety-mirovye-diskussii/gruziya-uroki-voyny-2008>*

¹³ *Щодо позиції України див. Заява МЗС України у зв'язку з підписанням т.зв. договору «Про союзниттво та інтеграцію» між РФ та самопроголошеною республікою Південна Осетія (Цхинвальський регіон, Грузія), 20/03/2015, <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/comments/3182-zajava-mzs-ukrajiniu-zvjazku-z-pidpisannyam-tzv-dogovoru-pro-sojuznistvo-ta-integraciju-mizh-rf-ta-samoprogoloshenoju-respublikoju-pivden-na-osetijackhinalvalyskij-region-gruzija>*

військова співпраця між двома країнами зосереджена передусім на навчанні та реабілітації військових Збройних сил України і Національної гвардії¹⁴. Хоча паралельно існує добровольча військова допомога: близько ста колишніх грузинських військових беруть участь у бойових діях на боці української армії¹⁵. Офіційний Тбілісі від них дистанціювався, лише пообіцяв не карати за участь у бойових діях на Донбасі.

Водночас, у Грузії розповсюджене переконання, що агресії Росії проти України не було б, якби міжнародна спільнота продемонструвала більшурішучість під час російсько-грузинської війни 2008 року. Тобто слабка реакція Заходу на вторгнення російських військ у Грузію породила у Кремля впевненість, що анексія Криму зійде їм із рук. Агресія проти України, за відсутності будь-яких провокацій з боку останньої, засвідчила агресивну політику Кремля щодо своїх сусідів. У зв'язку з цим у Грузії є певні очікування, що події в Україні змусять Захід вжити більш рішучих кроків для гарантування безпеки у Чорноморському регіоні та протидії спробам Росії контролювати держави пострадянського простору¹⁶.

2.2. СПІЛЬНА ЗАЛА ОЧІКУВАННЯ ДО ЄС І НАТО

Зближує Україну і Грузію також їхнє прагнення стати членами ЄС і НАТО: довгі роки Київ і Тбілісі йшли разом до спільної мети і, кожен по-своєму, провадили реформи. Однак в останні роки «пакетний» підхід щодо українсько-грузинської інтеграції з ЄС і

¹⁴ *Україна, зокрема, зацікавлена у досвіді Грузії з гірської підготовки піхотинців, а також з підготовки сил спеціальних операцій. З повідомлення прес-служби Генерального штабу ЗСУ, <http://www.mil.gov.ua/news/2015/10/21/v-ramkah-oficijnogo-vizitu-do-gruzii-vidbulasya-zustrich-nachalnikiv-generalnih-shtabiv-zbrojnih-sil-ukraini-ta-gruzii-/>*

¹⁵ *Інтерв'ю з колишнім начальником Об'єднаного штабу Збройних сил Грузії генералом Георгієм Каландадзе, Rustavi2, 20/01/2015. <http://rustavi2.com/en/news/7891>*

¹⁶ *Kornely Kakachia, The Ukraine Crisis: Repercussions on Georgia, http://www.academia.edu/11900526/The_Ukraine_Crisis_Repercussions_on_Georgia*

НАТО має дедалі меншу підтримку серед грузинських експертів та посадовців, оскільки наразі Тбілісі у сфері реформ значно випереджає Київ. Про те, що це «відставання» може провокувати конфлікти між партнерами, засвідчила ситуація з наданням Україні та Грузії безвізового режиму з ЄС. Бажання українських представників синхронізувати процес для того, щоб рішення по Грузії і Україні ухвалювалося одночасно, викликало негативну реакцію в МЗС Грузії¹⁷. Напередодні парламентських виборів грузинська влада також потребувала хороших новин із Брюсселя.

На відміну від України, Грузія у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції демонструвала більшу послідовність та рішучість

На відміну від України, Грузія у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції демонструвала більшу послідовність та рішучість. Інтеграція у західні політичні та безпекові структури була ціллю всіх грузинських урядів, тимчасом як коротка участь Грузії в інтеграційних проектах на пострадянському просторі (СНД) була вимушеною. Вперше про своє бажання стати повноправним членом НАТО Тбілісі заявив ще у 2002 році за президентства Шеварднадзе, тоді Парламент Грузії прийняв резолюцію щодо початку процесу інтеграції в НАТО. Для Грузії членство в НАТО — це не лише питання безпеки, це також підтвердження її ідентичності як західної, сучасної європейської держави¹⁸. Як відзначають аналітики, інтенсивність грузинських зусиль щодо здобуття членства в НАТО дозволяє говорити про те, що євроатлантичні прагнення залишаються одним із визначальних елементів зовнішньої політики Грузії.

У 2008 році на саміті НАТО у Бухаресті Україна та Грузія спільно оголосили про свої прагнення стати членами Альянсу. Через 8 років на саміт НАТО у Варшаві делегації двох країн приїхали з цілком різним порядком денним. Тимчасом як Україна лише налагоджує ефективну співпрацю з НАТО, Грузія розмірковує над тим, як конвертувати свій значний прогрес у членство. Таким

¹⁷ *Інтерв'ю з колишнім членом уряду Грузії, 31/08/2016.*

¹⁸ *Michael Hikari Cecire, Security and Symbolism: Georgia's NATO Aspirations in Perspective // Georgian Foreign Policy The Quest for Sustainable Security, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2013, http://www.kas.de/wf/doc/kas_37002-1522-1-30.pdf*

чином, у співпраці з Альянсом Тбілісі прагне рухатися окремим треком від України. І справа не лише у відставанні України у сфері реформування сектору безпеки чи конфлікті на Донбасі (хоча це теж впливає), головна причина — відсутність тривалий час серед населення однозначної підтримки членства в НАТО. Хоча, як свідчать останні соціопитування, рівень підтримки євроатлантичної інтеграції в Україні суттєво зріс, він досі коливається у межах 50%, тоді як в Грузії інтеграцію до НАТО підтримує 77%¹⁹. Хоча, слід зазначити, що, підтримуючи євроатлантичну інтеграцію, грузини зовсім не впевнені, що НАТО здатне гарантувати безпеку Грузії. На питання, яка країна чи організація може запропонувати Грузії найбільшу безпеку, лише кожен п'ятий респондент (23%) обрав НАТО, а 32% заявили, що «не знають»²⁰.

У співпраці з Альянсом Тбілісі прагне рухатися окремим треком від України

Напередодні саміту НАТО у Варшаві міністр оборони Грузії підкреслювала, що Грузія повинна підходити до питання членства в Альянсі реалістично, оскільки серед 28 країн-членів НАТО наразі немає консенсусу щодо подальшого розширення. На саміті було прийнято рішення про посилення Суттєвого пакета НАТО-Грузія, який передбачає підтримку в 13 різних сферах оборони і безпеки, пов'язаних із секторами військової служби. У спільній декларації було підтверджено євроатлантичні перспективи Грузії, а також відзначено її значний прогрес на шляху до членства²¹. Одним із головних досягнень стала згода НАТО на участь Грузії у стратегічному діалозі НАТО щодо безпеки Чорноморського регіону²². Водночас,

¹⁹ *Результати соціологічного опитування, проведеного у Грузії з 23 лютого по 14 березня 2016 року NDI через CRRC Georgia, Опитано 3,900 осіб, похибка дослідження не перевищує 1,6%. https://www.ndi.org/files/NDI%20Georgia_March%202016%20poll_Public%20Issues_ENG_vf.pdf*

²⁰ *ЕС і Росія як гаранти безпеки Грузії отримали по 13%. Найбільший відсоток симпатиків Росії серед національних меншин, які проживають на території Грузії.*

²¹ *Joint statement of the NATO-Georgia Commission at the level of Foreign Ministers 8 July 2016, Warsaw, Poland, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133175.htm*

²² *Грузия и варшавский саммит НАТО: ожидания оправдались, Голос Америки, 11/08/2016, <http://www.golos-ameriki.ru/a/nc-georgia-and-nato-summit-outcome/3413282.html>*

представники НАТО підкреслюють необхідність залучити й Україну до цього процесу.

Досвід останніх п'яти років свідчить, що у НАТО цінують «стабільність» відносин Грузії з Росією та сепаратистськими регіонами. Понад те, в Альянсі відзначили, що уряд «Грузинської мрії» не лише не збавляє темпу реформ, а щодо окремих напрямків навіть «тисне сильніше», ніж їхні попередники²³. За оцінками грузинських аналітиків, у певних напрямках Грузія вже випереджає деяких членів НАТО²⁴. А включення грузинських сил у сили швидкого реагування НАТО у Міноборони розцінюють як свідчення де-факто інтеграції Грузії у військові структури НАТО.

Минулого року у Грузії був відкритий Спільний тренувальний і оціночний центр НАТО (JTEC), де разом навчаються військовослужбовці з країн НАТО та Грузії. Також почала діяти Школа інституційного будівництва оборони, єдиний освітній центр в регіоні, який готуватиме спеціалістів з питань безпеки відповідно до стандартів і методології НАТО. Крім того, у 2014 році на підтвердження особливих відносин НАТО і Грузії остання була включена до числа п'яти «найбільш сумісних партнерів» НАТО, які внесли «особливий вклад» в операції Альянсу в світі²⁵. Невелика за розміром країна має найбільший серед країн-партнерів НАТО контингент в Афганістані. Таким чином, Грузія вже має те, над отриманням чого Україна лише працює, – посилене співробітництво.

**Військово-технічне
співробітництво залишається
одним із найактивніших напрямків
у двосторонніх відносинах**

Довгий час саме Київ був серед головних військово-політичних партнерів Тбілісі. І хоча сьогодні ситуація змінилася, військово-

²³ Georgia Looking Better for NATO, *The National Interest*, 23/05/ 2013, <http://nationalinterest.org/commentary/georgia-looking-better-nato-8510>

²⁴ Michael Hikari Cecire, *Security and Symbolism: Georgia's NATO Aspirations in Perspective* // *Georgian Foreign Policy The Quest for Sustainable Security*, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2013, p.74.

²⁵ Rasmussen: Substantive Package to Prepare Georgia for NATO Membership, *Civil Georgia*, Tbilisi, 05/09/2014, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=27642>; Georgia is compatible with NATO, says Defence Minister Alasania, *Agenda.ge*, 05/09/2014, <http://agenda.ge/news/20616/eng>

технічне співробітництво залишається одним із найактивніших напрямків у двосторонніх відносинах. Йдеться як про постачання українського озброєння та військової техніки, так і її ремонт. Грузини, наприклад, зацікавлені в ремонті на українських заводах або, за сприяння українських фахівців, на грузинських підприємствах літаків колишнього СРСР, які залишаються на озброєнні збройних сил Грузії. Окрім того, в Грузії готові до співпраці з українцями щодо модернізації літаків типу Су-24 і Су-25 із застосуванням засобів захисту — електронного авіаційного обладнання ізраїльського виробництва. Нарешті, Тбілісі зацікавлений у допомозі Києва в модернізації грузинського оборонно-промислового комплексу.

Контакти між генеральними штабами двох країн відбуваються постійно. Так само як і візити їх керівників. Військові підрозділи України і Грузії беруть участь у багатонаціональних навчаннях під егідою НАТО в межах програми «Партнерство заради миру». І минулого, і цього року грузинські військовослужбовці брали участь у навчаннях Sea Breeze в Україні, а 15 українських військовослужбовців пройшли курс міжнародної програми гірської підготовки в Грузії.

Грузинські військові готові надати допомогу своїм українським колегам у підготовці гірничо-піхотних підрозділів, навчанні українських солдатів за стандартами НАТО в Школі сержантів в Грузії. У Тбілісі також пропонують направити в Україну грузинських інструкторів із підготовки снайперів. У свою чергу, в Києві готові прийняти грузинських офіцерів до українських військових навчальних закладів.

У сфері євроінтеграції Грузія теж за низкою критеріїв випереджає Україну, будучи сьогодні за темпом реформ лідером Східного партнерства. Однак, якщо «пакетний підхід» у відносинах з НАТО і ЄС наразі вже не відповідає ні інтересам Тбілісі, ні інтересам Києва, взаємна координація та обмін досвідом на цьому шляху суттєво посилять обидві країни. У Тбілісі не втомлюються повторювати, що «успіх України — це й успіх Грузії, і навпаки»²⁶. Для

²⁶ *Інтерв'ю з грузинськими політиками та посадовцями*

Грузії сильна й успішна Україна – це гарантія більшої стабільності та безпеки у Чорноморському регіоні. Неможливо довго залишатися «острівком стабільності» й успішно розвиватися у розбурханому та неспокійному регіоні. Однак йдеться не лише про безпеку та зовнішню політику, а й про внутрішні реформи. Слід згадати, що успіх грузинських реформ, безперечно, був одним із каталізаторів українського руху за реформи, наочним доказом, що і в пострадянській країні можливо ефективно боротися з корупцією. Важливо також відзначити, що в ЄС і НАТО досі схильні розглядати питання України та Грузії як взаємопов'язані, хочуть цього їхні керівники, чи ні. Успіх або провал однієї з країн у сфері реформ матиме відчутний вплив на комунікацію іншої з ЄС і НАТО.

Грузинська сторона неодноразово заявляла про необхідність координації зусиль між трьома країнами, які підписали Угоду про асоціацію з ЄС та мають спільні безпекові виклики

Грузинська сторона неодноразово заявляла про необхідність координації зусиль між трьома країнами, які підписали Угоду про асоціацію з ЄС та мають спільні безпекові виклики. Однак у Тбілісі чудово розуміють, що саме Україна має взяти на себе роль лідера у цьому процесі. Відновлення активної співпраці між державами регіону є важливим для зусиль України, Грузії та Молдови з протидії «повзучій» російській агресії на пострадянському просторі, а українсько-грузинське партнерство має ключове значення як центр тяжіння для інших учасників. Наразі лише на громадянському рівні та між парламентами вдалося запустити цей тристоронній діалог.

У квітні 2015 року під час візиту грузинської парламентської делегації на чолі зі спікером Давідом Усупашвілі було анонсовано формування майданчика для координації дій парламентів України, Грузії і Молдови щодо виконання Угоди про асоціацію з ЄС. Уже через місяць у Тбілісі відбулося перше засідання депутатів парламентських комітетів із питань європейської інтеграції та зовнішньої політики України, Грузії та Молдови²⁷, наступне – заплановане в Києві цього року. У спільній підсумковій декларації голови комітетів наголосили на важливості «скоординованих

²⁷ Senior MPs from Moldova, Georgia, Ukraine Agree to Boost Coordination, Civil Georgia, 06/05/15, http://www.civil.ge/eng_old/article.php?id=28245

дипломатичних» зусиль для протидії спільним безпековим викликам, а також домовилися зустрічатися щороку для того, аби «оцінювати, координувати та формулювати порядок денний щодо політичної асоціації та економічної інтеграції». Також було вирішено запустити міжпарламентські робочі групи і регулярну комунікацію між співробітниками комітетів з метою обміну інформацією та досвідом.

У довгостроковій перспективі в інтересах Грузії, України та Молдови розвинути зв'язки на кшталт тих, які існують у Балтійських держав або Вишеградських країн. Хоча, звичайно, забезпечення єдності всередині тріо потребує часу. Аналітики радять починати з малих кроків²⁸, як наприклад, регулярні зустрічі для обміну досвідом щодо імплементації Угоди про асоціацію, координація своїх дій у міжнародних організаціях та ініціювання спільних інфраструктурних проєктів. Ці кроки вже озвучувалися на найвищому рівні. Наступний етап — поглиблення економічної співпраці у сферах, що становлять взаємний інтерес.

2.3. УКРАЇНА-ГРУЗІЯ: ДРУГ, АЛЕ ВЖЕ НЕ СОЮЗНИК?

Якщо ще років десять тому українсько-грузинські відносини вважалися динамічними та стратегічними, то в 2016 р. їх характеризують як пасивні й асиметричні. Україна втрачає свою важливість для Грузії, водночас, і Грузія поступово зникає з порядку денного України, яка спрямовує всю свою увагу та зусилля на європейський напрямок.

Як зауважив один із українських чиновників, «команда, що нині при владі в Грузії, схоже, не знає, яке місце в їхній політиці займає Україна»²⁹. Однак і з української сторони ситуація не краща: наразі, формуючи політику щодо Грузії, в Києві виходять із ситуативних

²⁸ *Emerging trio in the post-Soviet scene? The New Eastern Europe*, 08/03/ 2016, <http://neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1913-emerging-trio-in-the-post-soviet-scene>

²⁹ *Інтерв'ю із представником українського уряду*, 16/03/2016.

інтересів. Відсутність стратегічного бачення поєднується з відсутністю оперативного планування та координації для досягнення спільних цілей та подолання спільних загроз³⁰. Показово і те, що вже понад рік у цій південнокавказькій державі немає українського посла.

Відсутність стратегічного бачення поєднується з відсутністю оперативного планування та координації для досягнення спільних цілей

Сьогодні для Грузії основні зовнішньополітичні партнери: Сполучені Штати, Європейський Союз і Туреччина. Остання виступає як політична та економічна противага Росії у регіоні, будучи не лише головним джерелом інвестицій для Грузії, а й партнером у безпековій сфері³¹. І саме тоді, коли роль Анкари в регіоні зростає (так само, як і турецька активність в Грузії), потенціал і можливості Києва падають, зокрема через повільність реформ і тривання військових дій на Донбасі. Показовим у цьому контексті є діалог щодо спрощення митних процедур. Тимчасом як митні органи Грузії і Туреччини вже здійснюють електронний обмін інформацією (eTIR), Україна і Грузія (у рамках ГУАМ) перебувають лише на стадії погодження умов подібного обміну³².

Останні два роки і грузинські, й українські посадовці намагаються приховати проблеми у двосторонніх відносинах, наголошуючи на взаємній повазі, розумінні та дружбі. Однак неупублічно грузинські політики та оглядачі, на відміну від дипломатів, визнають, що нинішній стан відносин України та Грузії залишає бажати кращого. Запорукою міцних дружніх відносин між країнами є спільні цінності, цілі та довіра. Повністю всі ці компоненти збігалися у роки президенства Віктора Ющенка та Міхеїла Саакашвілі, однак з обранням Віктора Януковича у 2010 році дороги Києва та Тбілісі розійшлись. Період 2004–2009 років був позначений постійними обмінами візитами, а також спільними ініціативами та заявами на міжнародному рівні. Грузія та Україна діяли як справжній тандем,

³⁰ *Інтерв'ю з колишнім членом грузинського уряду, 31/08/2016.*

³¹ *Diba Nigar Göksel, Turkey and Georgia: Zero-Problems? June 2013, Policy Brief, <http://www.gmfus.org/publications/turkey-and-georgia-zero-problems>*

³² *Повідомлення прес-служби Державної фіскальної служби України, 26/07/2016, <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/260096.html>*

здатний стати двигуном змін на пострадянському просторі³³. Однак навіть у постреволюційний період стратегічне партнерство двох країн не переросло у сталу співпрацю на інституційному рівні; як і в попередній період, головну роль відігравали персональні контакти між елітами. Українсько-грузинське партнерство так і не вийшло за межі гучних заяв та символічних кроків, а отже, залишалося надзвичайно вразливим до будь-яких політичних перестановок.

Нинішнім грузинсько-українським відносинам бракує довіри. Українські політики, які очолили країну після Революції гідності, мали тісні дружні зв'язки з Саакашвілі та членами його уряду. Нищівна поразка Єдиного національного

Останні два роки і грузинські, й українські посадовці намагаються приховати проблеми у двосторонніх відносинах, наголошуючи на взаємній повазі, розумінні та дружбі

руху на виборах 2012 року стала справжньою несподіванкою як для українського політикуму, так і експертного середовища, особливо на тлі захоплення успіхами грузинських реформ. Певна недовіра до нового грузинського керівництва лише посилилася після Революції гідності, коли Грузія зайняла обережну і вічікувальну позицію у російсько-українському конфлікті. Водночас, і грузинські лідери з підозрою поставилися до українського керівництва, яке не приховувало своїх симпатій до їхніх політичних опонентів.

Про певну атмосферу недовіри у двосторонніх відносинах грузинські оглядачі³⁴ заговорили після того, як прем'єр-міністр Грузії Іраклі Гарібашвілі кілька разів відкладав свій візит до України, а потім взагалі його скасував. Серед причин його «неприїзду» неофіційно називали небажання «випадково» зустрітися у Києві з особами, які перебувають у розшуку в Грузії. За останні два роки ні президент, ні прем'єр, ні спікер України не відвідали Грузію з офіційним візитом.

³³ Hanna Shelest, *Two Canaries, Two Coal Mines: The Mirror Symbolism of Georgia and Ukraine* // *Georgian Foreign Policy The Quest for Sustainable Security*, Konrad-Adenauer-Stiftung, 2013, С.138.

³⁴ Про охолодження у двосторонніх відносинах писали низка грузинських оглядачів, зокрема див. *Are Georgian-Ukrainian Bilateral Relations Deteriorating?* // *Eurasia Daily Monitor* (Vol.12, Issue 58), 30/03/ 2015

Українсько-грузинське партнерство так і не вийшло за межі гучних заяв та символічних кроків, а отже, залишалось надзвичайно вразливим до будь-яких політичних перестановок

Відсутність візиту прем'єр-міністра Грузії до Києва було компенсовано за рахунок низки двосторонніх зустрічей під час міжнародних форумів. У першій половині 2016 року відбулося кілька зустрічей глав МЗС України та Грузії на різних міжнародних майданчиках, крім того, у лютому 2016 року була окрема зустріч Президента України Порошенка та прем'єр-міністра Грузії Квірікашвілі у Мюнхені. Слід підкреслити, що на рівні глав держав динаміка візитів є набагато більш інтенсивною, що, до речі, було характерно і для попередніх періодів. Президент Грузії

Маргвелашвілі двічі побував у Києві у червні 2016 року та лютому 2015 року. Президенти регулярно спілкуються по телефону.

Загалом, у 2015 році інтенсивність взаємних візитів лише на рівні міністрів обох країн (більше 10 з понад 100 інших візитів офіційних представників України до Грузії) була найбільшою за останні роки. У свою чергу низка грузинських міністрів відвідали Київ, зокрема міністр охорони здоров'я, міністр енергетики, міністр юстиції та ін.

Таким чином, якщо порівнювати з періодом президентства Януковича, коли контакти майже повністю завмерли, то в останні два роки Україна та Грузія переживають «справжній бум» у двосторонніх відносинах. Однак відсутність повної довіри та розуміння кидає відчутну тінь на двосторонній діалог. Слід також підкреслити, що орієнтиром для тих, хто більш критично оцінює стан нинішніх відносин, служить не період президентства Януковича, коли порядок денний двох країн відрізнявся, а попередній «постреволюційний» (2004–2009). Сьогодні, як і тоді, Грузія та Україна знову на «одній сторінці» у своїх зовнішньо та внутрішньополітичних цілях.

Однак навіть у період розквіту українсько-грузинського партнерства після Помаранчевої революції³⁵, інституційно та змістовно відносини двох країн залишилися незмінними. Гучні заяви та амбіційні плани рідко доходили до стадії імплементації, а спільним регіональним ініціативам бракувало конкретних проектів та

³⁵ За період 2004–2008 рр. відбулося загалом 17 візитів: сім разів Президент України був у Грузії і десять разів Президент Грузії був у Києві

цілей. І в Києві, і в Тбілісі відчувається втома від символічних та ритуальних виявів українсько-грузинської дружби. Сьогодні дипломати та експерти з обох боків прагнуть будувати двосторонні відносини навколо конкретних інтересів, наповнити їх змістом та забезпечити регулярність контактів. Як зазначив член Грузинської мрії у неформальній розмові, президенти та прем'єри повинні зустрічатися, коли необхідно вже щось підписати, а до того мають зустрічатися робочі групи.

Від грузинської сторони можна неодноразово почути, що Саакашвілі «узурпував український порядок денний»³⁶. Після його відходу з посади глави держави проти екс-президента порушено кримінальні справи, і грузинська прокуратура вимагає його видачі. Але Україна, окрім того, що стала притулком для Саакашвілі, ще й надала йому громадянство і високу посаду. Ці кроки Києва викликали в Тбілісі роздратування. Ситуацію погіршує також і те, що Саакашвілі, як глава Одеської обласної держадміністрації, не раз у своїх публічних виступах критикував нинішню грузинську владу. А в жовтні 2015 р. грузинські спецслужби заявили, що Саакашвілі і його соратники готували в країні державний переворот.

І в Києві, і в Тбілісі відчувається втома від символічних та ритуальних виявів українсько-грузинської дружби

Постійні спроби офіційного Тбілісі порушити питання Саакашвілі та його екстрадиції викликали лише роздратування. У Києві не раз давали зрозуміти Тбілісі: питання про Міхеїла Саакашвілі Україна для себе закрила³⁷. А заяви глави Одеської облдержадміністрації жодним чином не відображають офіційну позицію України. В українському зовнішньополітичному відомстві також вважають, що, якщо грузини винесуть за рамки двосторонніх відносин питання про колишнього грузинського президента та його соратників, то українсько-грузинські відносини тільки виграють.

³⁶ *Інтерв'ю з представником ГМ, 05/08/2016.*

³⁷ *Розмова зі співробітником МЗС України, 2.02.2016 р.*

2.4. ЕКОНОМІЧНІ ТОЧКИ ДОТИКУ: ТРАНЗИТ, ЕНЕРГЕТИКА, ТОРГІВЛЯ

Грузію, що займає стратегічне положення на Південному Кавказі, називають західними воротами регіону: через її територію проходять транспортні коридори, нафто- і газопроводи. Завдяки значним інвестиціям, зокрема з Казахстану і Туреччини, Грузії вдалося значно покращити свій транзитний потенціал. Після того, як Москва ввела заборону на транзит українських товарів через російську територію, транзитний потенціал Грузії є для України найбільш цікавим: через південно-кавказьку країну проходить транспортний коридор Європа–Кавказ–Азія–TRACECA. Наразі Грузія активно нарощує співпрацю з Китаєм, презентуючи себе як зручний логістичний та транспортний хаб із широкими можливостями для інвестицій. Країни ведуть переговори щодо угоди про вільну торгівлю³⁸.

Після того, як Москва ввела заборону на транзит українських товарів через російську територію, транзитний потенціал Грузії є для України найбільш цікавим

15 січня 2016 р. з Чорноморська відійшов тестовий рейс контейнерного потягу за маршрутом Україна–Грузія–Азербайджан–Казахстан–Китай (через Каспійське і Чорне море). 31 січня він прибув до КНР. На дорогу було витрачено

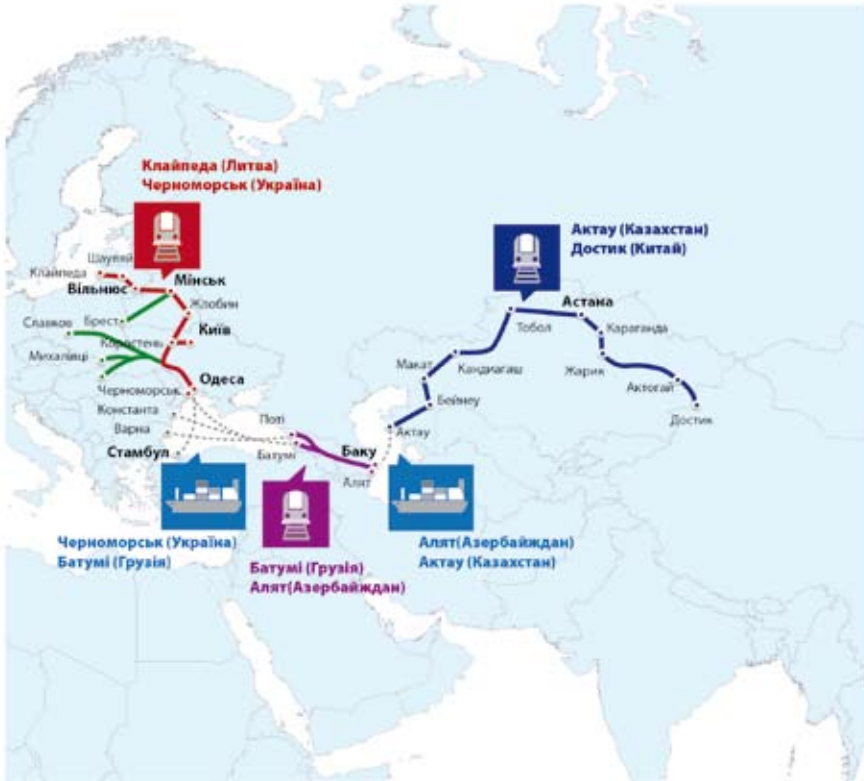
16 днів замість запланованих двох тижнів через затримки на території Казахстану. На початку лютого 2016 року ще один товарний поїзд прибув з України в Азербайджан³⁹. Цей напрямок «нового Шовкового шляху» виглядає для України привабливо. Однак існують кілька серйозних перешкод на шляху реалізації проекту.

Аби проект став економічно вигідним, необхідна уніфікація та зниження тарифів. Ще одна проблема: вузькість інфраструктури на Каспію та у Казахстані. Так, один український паром здатен перевозити 109 вагонів, а азербайджанський – вдвічі менше. Крім того, слід враховувати такі фактори як температура і час:

³⁸ Revaz Topuria, Georgia: The Key to China's 'Belt and Road' The Diplomat, 28/04/2016, <http://thediplomat.com/2016/04/georgia-the-key-to-chinas-belt-and-road/>

³⁹ Детальніше див. повідомлення Інтерфакс-Україна від 12/02/2016, <http://interfax.com.ua/news/economic/324261.html>

Малюнок 1. Новий Шовковий шлях

Джерело: Міністерство інфраструктури України

у середньому транспортування вантажу до кінцевого пункту призначення у Китаї займе близько 2 тижнів. Важливим питанням також є зворотне завантаження контейнерних потягів, що, по суті, потребує переорієнтації частини нинішніх вантажних потоків із північного (російського) та південного (турецького) напрямів. Без цього розвиток «Нового Шовкового шляху» через Грузію та

Україну буде розвиватися не так швидко, як того хотіли б у Києві чи Тбілісі⁴⁰.

Намагаючись додати привабливості проекту, в Києві вирішили з'єднати його з вантажним поїздом «Вікінг», який курсує за маршрутом Чорноморськ–Клайпеда. У лютому 2016 році Україна і Литва підписали меморандум про приєднання контейнерного поїзда «Вікінг» до «нового Шовкового шляху»⁴¹. Утім, низка експертів сумніваються в тому, що він буде мати попит у перевізників, оскільки проект Транскаспійського коридору і проект «Вікінг» орієнтовані на різні вантажні потоки⁴².

На початку вересня у рамках Міжнародного Морського Форуму у Батумі представники урядів України і Грузії підписали угоду про організацію прямого міжнародного залізничного сполучення через порти двох країн⁴³. Переговори щодо запровадження скрізного тарифу та спрощення митних процедур ще тривають.

Тимчасом як Грузія стає для України «вікном» у Центральну Азію та Китай, Україна поєднує Грузію з країнами ЄС. Сьогодні Київ один із двох головних повітряних воріт, що сполучають Грузію з країнами ЄС⁴⁴. Таким чином, авіасполучення з Україною має стратегічне

⁴⁰ *Детальніше про можливості та обмеження участі України у «Новому Шовковому шляху» читаємо: Leonid Litra, Ukraine: Perspectives on Eurasian integration // Absorb and conquer: An EU approach to Russian and Chinese integration in Eurasia, ECFR, June 2016. http://www.ecfr.eu/publications/summary/absorb_and_conquer_an_eu_approach_to_russian_and_chinese_integration7039*

⁴¹ *Поїзд комбінованого транспорту «Вікінг» почав курсувати в 2003 році. Учасниками проекту є Україна, Білорусь, Литва, Латвія, а з 2012 року і Болгарія. Загальна протяжність маршруту Чорноморськ (Україна) - Мінськ (Білорусь) - Другисте (Литва) - 1,766 тис. км.*

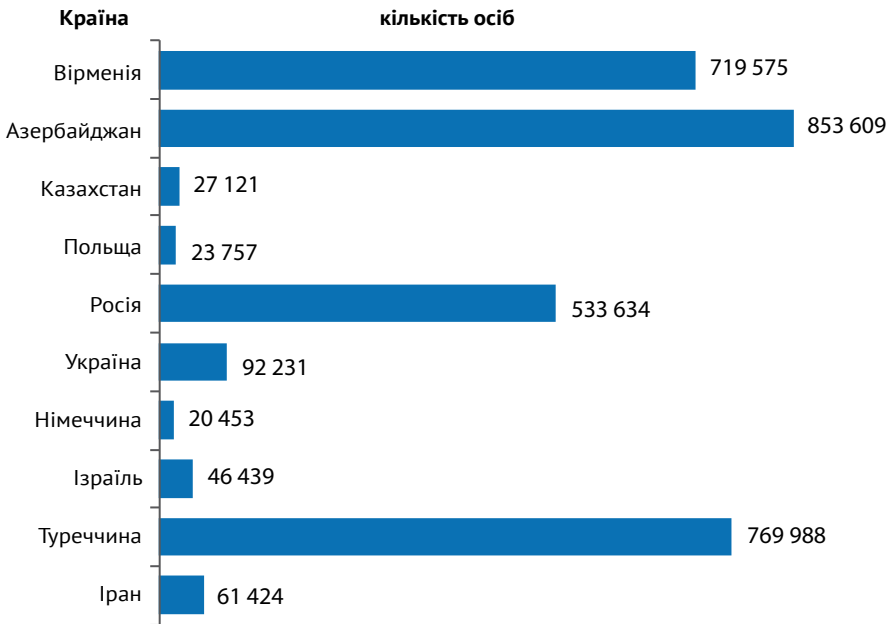
⁴² *Об'єднаний з «Вікінгом» поїзд з України до Китаю не буде затребуваний перевізниками — експерт, УНІАН, 04/02/ 2016, <http://economics.unian.ua/transport/1255106-obednaniy-z-vikingom-pojezd-z-ukrajini-do-kitayu-ne-bude-zatrebuvaly-pereviznikami-ekspert.html>*

⁴³ *Повідомлення прес-служби Міністерства інфраструктури України, 13/09/2016 <http://mtu.gov.ua/news/27605.html>*

⁴⁴ *Інтерв'ю з Тедо Джапарідзе, головою парламентського комітету Грузії з міжнародних справ.*

значення для розвитку життєво важливого для Грузії туристичного сектору. Щороку кількість туристів як з ЄС, так і з України (особливо після анексії Криму) зростає. Протягом семи місяців 2016 року Грузію відвідало 92 тисячі туристів з України. Загалом українці займають п'яте місце серед іноземців, які відвідують Грузію⁴⁵. Здешевлення та розширення авіасполучення між Україною і Грузією дозволить суттєво збільшити цей потік.

Графік 1. Візити із закордону (2016 рік) 7 місяців

⁴⁵ Дані Грузинської національної адміністрації з туризму (GNTA) за сім місяців 2016 року, <http://gnta.ge/statistics/>

Грузія останнім часом зробила чимало для того, щоб утвердитися в регіоні як енергетичний хаб. Сьогодні ця південно-кавказька країна є важливою ланкою наявного ланцюга трубопроводів зі сходу на захід. Через її територію в кінці 90-х – на початку 2000-х були прокладені нафтопроводи Баку–Супса, Баку–Тбілісі–Джейхан і газопровід Баку–Тбілісі–Ерзерум. Також функціонує старий маршрут поставки газу Північ–Південь із РФ до Вірменії.

Колись у Києві розглядали низку енергетичних проектів, які повинні були створити альтернативу російським енергоносіям. У них значне місце відводилося Грузії. Наприклад, White stream («Білий потік»), що передбачає транспортування каспійського газу через Південний Кавказ і Чорне море до Європи. Або поставки в рамках Євразійського нафтотранспортного коридору нафти з Каспію, через Грузію і Чорне море, в Україну з подальшим використанням нафтопроводу Одеса–Броди⁴⁶ і його продовженням до польського Плоцька.

Не отримав розвитку і проект AGRI (Azerbaijan–Georgia–Romania Interconnector) – транспортування газу з родовища «Шах-Деніз» із його подальшим скрапленням на чорноморському узбережжі Грузії і наступним відвантаженням у Румунію СПГ-танкерами. В Україні, у свою чергу, пропонували приєднатися до AGRI і побудувати термінал із регазифікації на українському узбережжі Чорного моря. Але сьогодні спільні енергетичні проекти нереалістичні, зважаючи на низькі ціни на енергоносії.

У цих проектів є певний потенціал. Але для їх здійснення необхідна, по-перше, політична воля лідерів України та Грузії. По-друге, стабілізація ситуації в Чорноморському регіоні. По-третє, зацікавленість Європейського Союзу в українсько-грузинській енергетичній співпраці.

⁴⁶ Про відродження проекту «Одеса-Броди» йшлося під час візиту Президента України Петра Порошенка до Азербайджану у липні 2016 року. Див. повідомлення прес-служби Адміністрації Президента, <http://www.president.gov.ua/news/peregovori-petra-poroshenko-ta-ilhama-aliyeva-ukrayina-i-aze-37649>

Грузія цікава для Києва і як ринок збуту української продукції. Перш за все, сільськогосподарської: незважаючи на те, що в сільському господарстві Грузії зайнято близько 50% населення, цей сектор економіки дає не більше 10% ВВП, і близько 70% аграрної продукції необхідно імпортувати⁴⁷. На частку України в зовнішньоторговельному обороті Грузії припадає 5,2%. Це — п'яте місце. Перші чотири місця за Росією, Туреччиною, Азербайджаном і Китаєм. При цьому, продовольча і сільськогосподарська продукція становить понад 50% від загального обсягу експорту України до Грузії⁴⁸. Україна залишається критично важливим постачальником товарів щодо низки позицій. За даними сайту Trade map, наприклад, на частку нашої країни в 2015 р. припадало 35,35% усього імпорту Грузією молока молочних продуктів, 41,54% — соняшникової олії, 29,52% — какао і продуктів із нього, 68,75% — тютюну, 37% — заліза і сталі⁴⁹.

Грузія цікава для Києва і як ринок збуту української продукції

Роль Грузії для Києва в його зовнішній торгівлі значно менша. За даними грузинської сторони, в 2015 р. двосторонній товарообіг склав 515 млн дол.: експорт України до Грузії дорівнював 455,1 млн дол., а імпорт — 59,8 млн. У порівнянні з 2014 р. відбулося падіння на 24%⁵⁰. Україна, в основному, ввозить із Грузії мінеральну воду, вино, спирт, мандарини, феросплави і залізничні локомотиви. Україна є другою після Росії, хто імпортує найбільше грузинського вина. У першому кварталі 2016 року експорт грузинського вина до України сягнув майже 1,5 млн пляшок. Для порівняння у Росію було експортовано майже 6 млн. пляшок. В Україні існують представництва близько десяти грузинських виноробних компаній.

З точки зору бізнес-клімату, ця південнокавказька країна є дуже привабливою для українського бізнесу. Українські компанії

⁴⁷ Володимир Кравченко, Мрії і реалії Грузії, Газета « Дзеркало тижня», 16/01/2015, http://gazeta.dt.ua/international/mriyi-i-realiyi-gruziyi_.html

⁴⁸ Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Грузією, дані Міністерства закордонних справ, <http://georgia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ge/trade>

⁴⁹ Bilateral trade between Georgia and Ukraine. Режим доступу: <http://www.trademap.org/Bilateral.aspx>

⁵⁰ Дані Посольства Грузії в Україні

мають потенціал для роботи вільних індустріальних зон у Кутаїсі та Поті, а також вільної туристичної зони в Кобулєті. Також перспективними можуть бути проекти в енергетичній, транспортній і сільськогосподарській галузях. Зокрема, в будівництві автомобільних доріг, реконструкції існуючих і будівництва нових ГЕС і ТЕС, в т.ч. шляхом поставок окремих видів устаткування. За рахунок українських інвестицій в м. Болнісі створено найбільший у регіоні свинарський виробничий комплекс. Крім того, в 2014 р. в м. Гардабани українці почали будівництво сучасного тепличного комбінату.

У 2012 році в Грузії нараховувалося близько 50 компаній з українським капіталом. Донедавна найбільш активно діяла фінансово-промислова група «Приват» з часткою у грузинському банківському секторі, туристичній (гірськолижний курорт Гудаурі) та металургійній індустріях (Georgian Manganese). На початку 2015 року ПриватБанк продав свою грузинську доньку Банку Грузії, найбільшому комерційному банку країни, за майже 50 млн дол.⁵¹ Група «Приват» володіє комбінатом «Чіатурмарганець», Зестафонським заводом феросплавів і Варцихе ГЕС. «Чіатурмарганець» має стратегічне значення для Грузії, оскільки марганець — одна із основ грузинського експорту.

Відсутність суттєвих інвестицій із України є серйозною проблемою для двосторонніх відносин

Однак, загалом, обсяг українських інвестицій у грузинську економіку невеликий — 37,6 млн дол. (дані на березень 2015 р.)⁵². Відсутність суттєвих інвестицій із України є серйозною

проблемою для двосторонніх відносин. Українські компанії не поспішають інвестувати в Грузію, оцінюючи ринок цієї країни як незначний. До того ж у Грузії український бізнес змушений конкурувати з більш потужними російськими інвесторами.

⁵¹ ПриватБанк продав свою грузинську дочірню фінаусстанову Банку Грузії, 10/03/2015, <http://delo.ua/finance/privatbank-prodal-svoe-gruzinskoe-dochernee-finuchrezhdenie-bank-290326/>

⁵² Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Грузією, дані Міністерства закордонних справ, <http://georgia.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ge/trade>

Серед проблем українсько-грузинських стосунків у сфері економіки традиційно згадують також реалізацію угоди про співробітництво в галузі рибного господарства, підписаної в серпні 1996 р., стосовно промислової діяльності українських риболовних суден у тій частині Чорного моря, на яку поширюються суверенні права і юрисдикція Грузії. Термін дії угоди закінчується в серпні 2016 р. і Тбілісі не має наміру її продовжувати. Засідання Спільної міжурядової комісії України і Грузії з питань економічної співпраці, анонсоване цього року, стане доброю нагодою врегулювати ці питання.

Українська дипломатія теперішній стан відносин між Україною і Грузією оцінює як такий, що відповідає тим умовам, у яких вони сьогодні розвиваються. Покращити ці умови спробують завдяки поглибленню торговельно-економічної співпраці між країнами-учасницями ГУАМ — Організації за демократію та економічний розвиток. Востаннє лідери країн-членів ГУАМ збиралися на саміт у 2008 році, однак вже у листопаді 2016 року за ініціативи Києва пройде зустріч прем'єр-міністрів України, Грузії, Молдови та Азербайджану. Урядовий рівень зустрічі свідчить, що наразі Київ цікавить, передусім, економічний вимір: створення спільного економічного простору⁵³, більш ефективне використання транзитних коридорів для транспортування товарів та енергоносіїв. Звичайно, Азербайджан, який обрав інший зовнішньо та внутрішньо політичний курс, випадає із політичного трикутника України, Грузії та Молдови, однак його присутність є запорукою реалізації важливих для трьох країн економічних та енергетичних проектів. Між тим, успішність ініціативи залежатиме від готовності країн-учасниць інвестувати свій час і ресурси у діяльність ГУАМ, що, зважаючи на попередній досвід, викликає серйозний сумнів у низки оглядачів.

⁵³ «Дзеркало тижня», 05/07/2016, http://dt.ua/ECONOMICS/groysman-zaproponuuvav-stvoriti-zonu-vilnoyi-torgivli-v-ramkah-guam-212918_.html

3. НАЯВНІ І ПОТЕНЦІЙНІ РИЗИКИ І КОНФЛІКТИ

3.1. ПОДАЛЬШЕ ДИСТАНЦІЮВАННЯ ГРУЗІЇ ВІД УКРАЇНИ У СФЕРІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Грузинське керівництво доклало значних зусиль, щоб завоювати довіру західних партнерів та продемонструвати свою послідовність у проведенні реформ. У ЄС високо оцінили виконання плану дій щодо візової лібералізації, відзначивши «вражаючі реформи», проведені грузинською владою. І хоча відносини Тбілісі і Брюсселя не безхмарні, сторонам вдалося налагодити діалог щодо чутливих питань⁵⁴, і Грузія сьогодні, безперечно, є лідером за темпами європейської інтеграції. За умови подальшого відставання України у сфері реформ, особливо боротьби з корупцією, прагнення Тбілісі рухатися окремим треком у діалозі з ЄС лише посилюватиметься. Подібне дистанціювання небезпечне, оскільки послабить обидві країни, зокрема їхні можливості протидіяти загрозам та адвокацію на європейському рівні.

Ймовірність. Висока. Проблеми, з якими сьогодні стикається Україна, добре знайомі Грузії – від протистояння агресії до боротьби з корупцією. Звичайно, у Тбілісі добре розуміють, що реформи потребують часу, однак грузинська влада не може допустити, щоб Грузія опинилася заручником українських процесів.

Як уникнути? Україна і Грузія мають сьогодні однакову ціль – якнайширша політична й економічна інтеграція до європейського простору, а також однаковий інструмент для її досягнення – Угода про асоціацію. Наразі кожна з країн, яка підписала Угоду про асоціацію, рухається паралельними треками. Однак, як показує досвід Центрально-Східної Європи, координація та обмін досвідом у процесі євроінтеграції може суттєво полегшити шлях для кожної з країн. Україна, зважаючи на свій потенціал, має стати лідером у цьому

⁵⁴ *EU Commissioner Tells MEPs Georgia Made 'Impressive' Reforms, Civil Georgia, 20/01/2016, <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=28925>*

процесі, зокрема ініціювавши регулярні зустрічі на найвищому рівні між представниками трьох країн для обговорення спільних викликів та завдань. Слід посилити координацію та комунікацію на урядовому та парламентському рівнях. Наразі такий діалог повноцінно існує лише на рівні громадянського суспільства. Загалом, це не лише посилить позиції асоційованих країн у комунікації з ЄС, а й може стати додатковим поштовхом для ефективної реалізації курсу на реформи.

3.2. ВИХОЛОЩЕННЯ ДВОСТОРОННЬОГО ПОРЯДКУ ДЕННОГО

Брак конкретики у двосторонньому порядку денному завжди був характерною рисою українсько-грузинських відносин. Звичайно, між лідерами Помаранчевої революції та Революції троянд були теплі дружні стосунки, однак двостороннім контактам бракувало реальної предметної співпраці, а спільним регіональним ініціативам — конкретних проектів та цілей.

Ймовірність. Висока. Наразі і в Києві, і в Тбілісі відсутнє стратегічне бачення майбутнього відносин двох країн. Звуження переліку спільних інтересів та цілей у поєднання з пасивністю та інертністю у двосторонніх контактах у майбутньому може призвести до того, що Україна і Грузія ще далі віддаляться одна від одної.

Як уникнути? Україні та Грузії слід зробити висновки зі своєї минулої співпраці, аби побудувати більш прагматичне і предметне партнерство. Необхідно нарешті перейти від намірів і декларацій до планів дій, дивитися на зміст, а не на ритуали. Українсько-грузинські відносини потребують малих, але відчутних кроків. Йдеться про відкриття нових авіарейсів, розширення товарноіменклатури, пов'язання нових сервісів один з одним, обмін досвідом. Як приклад, можна навести співпрацю між міністерствами юстиції двох країн. Після обміну візитами міністри юстиції домовилися

про створення робочих груп, які забезпечують комунікацію та співпрацю вже на предметному рівні⁵⁵. Україна вже активно переймає досвід Грузії у сфері реформування надання адміністративних послуг. Серед інших можливих напрямків: діяльність у міжнародних судах, розробка законодавства щодо окупованих територій. Так, Грузія вже подавала позови проти Росії на міжнародному рівні. По-друге, оскільки конфлікт на Донбасі ризикує перетворитися на заморожений, українським юристам варто вже зараз думати про правові механізми «співжиття» з окупованими територіями. Політика Грузії щодо окупованих територій за останні два десятиліття коливалася від повної блокади до розуміння затяжної природи конфлікту і розробки довгострокової стратегії із «залучення» і налагодження контактів із населенням⁵⁶. Обмін досвідом щодо економічних відносин з окупованими територіями, проблем ВПО, безпеки кордонів та подолання інших наслідків окупації допоможе обом сторонам сформувати виважену стратегію у цій сфері.

Найбільш проблемним на сьогодні напрямком співпраці є правоохоронна діяльність. На відсутність довіри та ефективної комунікації між правоохоронними органами двох країн вказує неприємний інцидент, пов'язаний з обставинами депортації грузинського «злочодія в законі». Офіційний Тбілісі гостро відреагував на загалом буденну подію, а міністр внутрішніх справ Грузії Георгій Мгебрішвілі навіть заявив про «одеську провокацію»⁵⁷. Між тим, у Києві нагадали своїм грузинським колегам, що згадана особа не була у міжнародному розшуку, Грузія не зверталася з проханням про екстрадицію, а тому відповідно до міжнародних норм Україна

⁵⁵ *Інтерв'ю з Теа Цулукіані, міністром юстиції Грузії, 01/06/2015, http://www.eramedia.com.ua/article/221095-tea_tculukan_susplstvo_ma_rozumti_yak_reformi_yidut_chomu_bez_t/*

⁵⁶ *Див. Стратегія України у налагодженні відносин з населенням Донбасу та Криму. Грузинський досвід // Інститут світової політики, 2015 http://iwp.org.ua/img/Ukraines_Strategy_final.pdf*

⁵⁷ *Новости Грузии, 24/06/2016, <https://www.newsgeorgia.ge/31809-2/>*

не була зобов'язана інформувати Тбілісі про депортацію. Ситуацію погіршили гострі заяви Генерального прокурора України Юрія Луценка на адресу грузинської влади⁵⁸. За таких умов Києву слід ініціювати зустріч на рівні міністрів внутрішніх справ двох країн, при цьому усунувши від комунікації осіб, які можуть викликати негативну реакцію у Тбілісі.

3.3. ЗАМОРОЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН ЧЕРЕЗ «ФАКТОР СААКАШВІЛІ»

Екс-президента Саакашвілі нерідко називають головною проблемою нинішніх українсько-грузинських відносин. Хоча спершу грузинська влада досить бурхливо відреагувала на призначення Саакашвілі та членів його команди на вищі державні посади в Україні, що у 2015 році навіть призвело до певного похолодання у двосторонніх відносинах, у 2016-му спільними зусиллями Києву і Тбілісі вдалося знизити градус напруги та повернути певну позитивну динаміку.

Ймовірність. Середня. Поки фактор Саакашвілі не є критичним і не становить загрозу для відносин двох країн. Але у разі входження Саакашвілі в український уряд «температура» міждержавних взаємин піде стрімко вниз. Хоча на рівні двох народів симпатії залишаться.

Як уникнути? В українському зовнішньополітичному відомстві переконані, що питання про колишнього грузинського президента необхідно винести за рамки двосторонніх відносин. Утім, для Тбілісі питання не лише в колишньому грузинському президентові, а й в цілому в «грузинському десанті». Головне побоювання, що свій успіх в Україні вони зможуть конвертувати у політичний капітал в Грузії, тобто

⁵⁸ Заявления Юрия Луценко вызвали непонимание и удивление у парламентского большинства Грузии, Грузия Онлайн, 17/07/2014, <http://www.apsny.ge/2014/pol/1405618026.php>

укріпити позиції Єдиного національного руху. Однак, схоже, в Грузії схильні перебільшувати вплив і роль Саакашвілі в українській політиці.

В охолодженні відносин винні обидві сторони. Кожен з урядів зі свого боку несе відповідальність за викривлення сприйняття свого партнера. Україна, як і Грузія, не може допустити, аби давні дружні відносини двох країн залежали від політичної долі однієї особи. Києву слід чітко заявити про підтримку вибору грузинського народу і готовність тісно працювати з будь-яким урядом Грузії. Подібна чітка заява також стане сигналом для тієї частини грузинського суспільства, яка вважає, що українці стали жертвами маніпуляцій Саакашвілі. Важливим позитивним кроком міг би стати офіційний візит президента або прем'єр-міністра України до Грузії після парламентських виборів у Грузії. Наразі «м'яч на українському боці», і саме від позиції Києва залежатиме, чи повернеться довіра у відносини двох країн. Запланована на осінь зустріч глав урядів країн-учасниць ГУАМ у Києві може стати чудовою нагодою для налагодження контактів. Той факт, що зустріч відбудеться вже після парламентських виборів, є безумовним позитивом, оскільки дозволить сторонам зосередитися на стратегічних питаннях двосторонньої співпраці й уникнути непотрібної політизації візиту.

3.4. ДОМІНУВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ОЦІНОК НАД ДЕРЖАВНИМИ ІНТЕРЕСАМИ

Наразі найбільшою загрозою для двосторонніх відносин є емоційні заяви окремих українських політиків та посадовців, які частиною грузинського політикуму можуть бути сприйняті однозначно як «недружні».

Ймовірність. Середня. Відносини України і Грузії не є класичними міждержавними відносинами. Грузинський напрямок сьогодні стоїть дещо особняком у політичному дискурсі України, зважаючи на інтегрованість грузинських діячів в українську політику та тісні

особисті контакти між українськими і грузинськими політиками. У результаті МЗС України втрачає монополію на формування меседжів та порядку денного у відносинах двох країн.

Як уникнути? Наразі офіційна позиція полягає у тому, що українське керівництво не коментує внутрішні події в Грузії, однак на практиці подібна відстороненість нерідко призводить до посилення "інших" голосів. Сьогодні у комунікації з Грузією беруть участь широке коло спікерів (від голови Одеської ОДА до Генпрокурора), які взагалі не уповноважені робити жодних заяв у сфері зовнішньої політики, а тим паче коментувати внутрішню ситуацію у сусідній дружній країні. Українське МЗС стало лише одним із голосів (і не найбільш гучним), які чують у Тбілісі. Ситуацію погіршує той факт, що у Тбілісі звикли сприймати емоційну заяву будь-якого українського посадовця як вираження позиції Української держави, те ж саме справедливо і щодо Києва. Таким чином, першочерговим завданням є відновлення традиційних принципів ведення комунікації між державами, побудови прагматичних відносин, в яких превалюватимуть міркування взаємної вигоди. Інакше ризикуємо закріпити тенденцію, коли Грузія розглядається як друг, але не обов'язково як партнер та союзник.

4. ЗАЦІКАВЛЕНІ ОСОБИ, ГРУПИ ІНТЕРЕСІВ ТА ВПЛИВУ

Грузинський політикум розділений на два безкомпромісних табори, і незважаючи на те, що обидві сторони декларують відданість курсу на зближення з ЄС і НАТО, градус взаємних звинувачень виключає можливість досягнення порозуміння, принаймні, у короткостроковій перспективі. Це постійне протистояння між двома політичними командами підживлює розкол всередині суспільства, в якому не припиняються гострі дискусії щодо спадщини Саакашвілі, а отже, майбутнього його політики – Єдиного національного руху (ЄНР). Сьогодні через чотири роки після гучної перемоги на парламентських виборах популярність «Грузинської мрії» (ГМ) суттєво знизилася, однак коаліція, сформована Бідзіною Іванішвілі, залишається головною політичною силою країни. У серпні лише 25,8% висловили свою підтримку ГМ, і трохи менше – 25,5% ЄНР, водночас частка невизначених (за два місяці до виборів) становила понад 19%⁵⁹.

Згідно з даними соціопитування, проведеного у березні 2016 року, 39% грузин вважають, що країна рухається у неправильному напрямку. Водночас, майже стільки ж (36%) не помічають жодних змін ні в позитивному, ні в негативному напрямках. У 2012 році оптимісти становили близько 60%⁶⁰. Подібні настрої пояснюються відсутністю, передусім, економічних успіхів, а не геополітичними міркуваннями. Так, 66% оцінюють нинішню економічну ситуацію в Грузії як погану, що й не дивно, зважаючи на девальвацію грузинського ларі та ріст цін.

Економічні питання залишаються серед пріоритетів населення (безробіття, бідність, інфляція), водночас, питання територіальної цілісності поступово відсувається на другий план. Якщо у 2009 році майже 50% грузин назвали територіальну цілісність серед ТОП-3 головних національних питань, то у 2016 році таких було вдвічі

⁵⁹ *Результати соціологічного опитування, проведеного GfK у 3-18 серпня 2016 році, Georgia Today, 24/08/2016, <http://georgiatoday.ge/news/4515/Poll-Finds-48.3%25-of-Georgians-Disapprove-of-Current-Government>*

⁶⁰ *Результати соціологічного опитування, проведеного у Грузії з 23 лютого по 14 березня 2016 року NDI через CRRC Georgia, Опитано 3,900 осіб, похибка дослідження не перевищує 1,6%, https://www.ndi.org/files/NDI%20Georgia_March%202016%20poll_Public%20Issues_ENG_vf.pdf*

менше (23%). Подібна переорієнтація цілком зрозуміла, зважаючи на зростання втоми та розуміння, що питання окупованих територій неможливо вирішити у найближчій перспективі⁶¹. Подібний прагматизм грузинського суспільства знайшов своє відображення у порядку денному чинного уряду ГМ, який, незважаючи на свою назву, постійно підкреслює, що є урядом прагматиків. Як відзначають грузинські аналітики, ГМ, на відміну від ЄНР, ідеологічно менш однорідна, об'єднуючи як відверто проєвропейських політиків, так і тих, хто ностальгує за радянським минулим⁶².

На цьому тлі взаємних звинувачень можна очікувати росту популярності третьої політичної сили. За третє місце на політичному олімпі Грузії сьогодні змагаються «Держава для народу», партія створена оперним співаком Паатою Бурчуладзе, «Вільні демократи» Іраклія Аласанії та Лейбористська партія Грузії. Всі ці сили декларують відданість європейському курсу і намагаються дистанціюватися і від ГМ, і від ЄНР.

Як і в Україні, в Грузії жодна політична сила, якщо вона має серйозні амбіції, не може відкрито декларувати прихильність до Росії. Понад те, партії, які виступають

Основний ризик криється у розширенні економічної присутності Росії, яка поступово відновлює свої позиції в Грузії

із проросійськими гаслами, наражаються на серйозний спротив, як це трапилося з Центристською партією, яку виключили з виборчих перегонів⁶³. Між тим у Грузії з'являються політсили та організації, які, використовуючи патріотичну та популістську риторичку, агітують за «третій шлях» для Грузії — зосередження на власних силах і нейтралітет. Як наприклад, «Альянс патріотів». Цю політсилу разом з «Демократичний рух — Єдина Грузія» на чолі з Ніно Бурджанадзе

61 *Серед питань, які мають для них найбільше значення при голосуванні за ту чи іншу партію, грузини назвали економічна політика (41%), позиція партії щодо політики у сфері охорони здоров'я (14%), питання національної безпеки (11%), позиція партії щодо верховенства права і зовнішньої політики (9% і 8% відповідно).*

62 *Інтерв'ю з Га Нодіа, президентом Кавказького інституту миру, демократії та розвитку, журнал «Український тиждень», № 30 (454), 28/07/2016.*

63 *Party Stripped Of Registration For Georgian Parliamentary Elections Amid 'Pro-Russia' Outcry, Radio Free Europe, 18/08/ 2016, <http://www.rferl.org/content/caucasus-report-georgia-party-out-of-elections-after-pro-russia-ad/27931601.html>*

зараховують до проросійських. Також у країні активізували свою роботу громадські організації та партії, що відкрито підтримують Євразійський союз, чого неможливо було уявити ще кілька років тому.

Втім, зважаючи на суспільну підтримку євроінтеграції (навіть з врахуванням певного розчарування), сьогодні вкрай мало ймовірно виглядає сценарій зміни зовнішньополітичного вектора Тбілісі. Основний ризик криється у розширенні економічної присутності Росії, яка поступово відновлює свої позиції в Грузії.

Ще за часів президента Міхеїла Саакашвілі багато стратегічних об'єктів Грузії перейшло у власність російського капіталу. Серед них підприємства енергетики, металургійної промисловості, «Боржомі» (належить «Альфа-Груп») тощо. У Грузії відкрили свої представництва «Лукойл», оператор стільникового зв'язку «Білайн» та інші російські компанії. Російський «Внешторгбанк» придбав «Об'єднаний грузинський банк» з усіма його активами, а «Сбербанк» — Liberty Bank. У кінці 2014 р. «Роснефть» викупила 49% акцій одного з найбільших нафтотрейдерів Грузії, посиливши свої позиції як в портах Грузії, так і в регіоні.

Стосовно груп впливу України і Грузії в середовищі еліт, то в цілому їх немає. Можна говорити лише про окремі групи в деяких галузях економіки. Хоча політики двох країн і продовжують тісно спілкуватися один з одним. Наприклад, у парламенті Грузії створена Група друзів України, яку очолює представник «Грузинської мрії» Георгій Топадзе. До її складу входять 46 депутатів, зокрема і спікер парламенту Давид Усупашвілі. У Верховній Раді існує група з міжпарламентських зв'язків із Грузією, яку донедавна очолювала Іванна Климпуш-Цинцадзе. За її словами, українських парламентарів цікавлять грузинські реформи, а також досвід роботи з ВПО та з врегулювання заморожених конфліктів в Абхазії та Південній Осетії.

Головними лобістами України і Грузії є українське і грузинське суспільство. Згідно з опитуванням Центру Разумкова, 16,5% українців досі зараховують Грузію до переліку стратегічних партнерів

*Головними лобістами
України і Грузії є
українське і грузинське
суспільство*

України⁶⁴. Акції підтримки, які відбувалися у Грузії у розпал трагічних подій у Києві і після початку російської агресії, засвідчили тісний емоційних зв'язок між двома націями. Деякі грузини навіть вирушили на Донбас, щоб зі зброєю в руках захищати територіальну цілісність України. До складу ЗСУ входить Грузинський національний легіон, грузини були першими іноземцями, які офіційно увійшли до ЗСУ.

Однак взаємні симпатії двох народів зберігаються не завдяки, а всупереч гуманітарній політиці України. Майже відсутні академічні та студентські обміни, а співпраця між культурними та освітніми інституціями залишається непомітною. Студентів із Грузії щорічно стає дедалі менше в українських вищих навчальних закладах, а між тим раніше Україна була своєрідною «кузницею кадрів» для Грузії⁶⁵. Грузини вважають кращими для навчання своїх дітей американські й європейські коледжі та університети. У результаті, рвуться нитки між українською і грузинською політичною і бізнес-елітою, які і сьогодні вже не дуже міцні.

Майже відсутні академічні та студентські обміни, а співпраця між культурними та освітніми інституціями залишається непомітною

Тісними є контакти між неурядовими організаціями двох країн, які співпрацюють у рамках спільних проєктів, що фінансуються різними іноземними фондами, Євросоюзом, Сполученими Штатами. Ці проєкти допомагають в обміні інформацією, розумінню політичних позицій, пошуку спільних рішень. Серед результатів цих контактів слід відзначення поширення позитивного досвіду грузинських реформ. У 2010 році Інститут світової політики запустив масштабну інформаційну кампанію з ціллю розповіді про зміни, які відбулися у Грузії. Ця безпрецедентна ініціатива знайшла своє продовження у 2015 році, коли ІСП разом з «Кавказьким домом» організував

⁶⁴ Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 6 по 12 листопада 2015 року. Було опитано 2008 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей за вибіркою, що репрезентує доросле населення країни. http://www.razumkov.org.ua/upload/1449050147_file.pdf

⁶⁵ Особливою популярністю користувалась українська освіта за радянських часів: Київський університет мав із тбіліським спеціальний договір, згідно з яким складати іспити на факультет міжнародної економіки та права можна було у Тбілісі. Детальніше про «м'яку силу» України у Грузії читайте у дослідженні ІСП «М'яка сила» України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики» - Київ, 2011. - С.22-33, http://iwp.org.ua/img/myaka_syla_ukr.pdf

низку робочих візитів для українських експертів та журналістів для вивчення «плюсів і мінусів» грузинських реформ, а також політики Грузії щодо окупованих територій.

Проблеми з промотуванням України та поширенням її «м'якої сили» у Грузії яскраво ілюструє доля українсько-грузинської школи ім. Михайла Грушевського у Тбілісі, яка була створена ще у 1999 році, а у 2007 році отримала новий будинок. Після оптимізації системи шкільної освіти у 2011 році школу ім. Михайла Грушевського закрили. Вчителів і учнів кількох шкіл об'єднали в нинішній школі № 43, якій також дали ім'я М. Грушевського. Однак сьогодні у ній вже немає українського класу, оскільки, як пояснили в Посольстві України, не вдалося зібрати дітей навіть для половини класу. Діти із грузинських і змішаних родин віддають перевагу іншим іноземним мовам, зокрема російській.

Таким чином, хоча українська громада в Грузії зростає⁶⁶, розширюється присутність українського бізнесу, українська мова дедалі більше програє російській. Змінити ситуацію могли б академічні та студентські обміни, розширення можливостей навчання в українських університетах. Тим паче, що і в Тбіліському, і в Сухумському державних університетах досі вивчають українську мову та літературу, а в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка – «картвелологію» – грузинську мову та літературу.

Різноманітні культурні заходи та освітні обміни просто необхідні для підтримання інтересу, взаєморозуміння та симпатії між двома народами. «М'яка сила» України у Грузії – це інвестиція у майбутнє двосторонніх відносин. І якщо в українських містах регулярно відбуваються грузинські культурні заходи, зокрема за потужної підтримки Посольства Грузії, то у Тбілісі та інших грузинських містах подібні акції, ініційовані небайдужими представниками української діаспори, відбуваються значно рідше. Для ілюстрації цієї разючої диспропорції достатньо згадати про масове відкриття грузинських ресторанів у Києві або частоту гастролей балету Сухішвілі.

⁶⁶ Після початку воєнних дій у Грузії відбувся масовий відтік українців з держави. Останній офіційний перепис населення (січень 2002 року) зафіксував зменшення чисельності українців до 7 тис. За неофіційними даними, сьогодні в Грузії проживає понад 20 тисяч.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Першочерговим кроком української влади має бути призначення посла України до Грузії: відсутність голови дипломатичної місії не тільки обмежує коло контактів українських дипломатів з грузинськими урядовцями, а й демонструє Тбілісі, що Грузія не важлива для Києва країна.

Відносини двох країн завжди базувалися на взаємній повазі та безумовній підтримці. Саме такий підхід, у поєднанні з максимальною делікатністю та принципом невтручання у внутрішні справи одне одного, дозволить зберегти дружні відносини. Відносини між державами мають залежати від інституцій, а не особистостей.

Будь-які коментарі та заяви щодо внутрішніх справ Грузії мають йти через дипломатичні канали або від осіб, які відповідальні за здійснення зовнішньої політики України.

Україні-Грузії-Молдові необхідно налагодити комунікацію та координацію на урядовому рівні щодо питань євроінтеграції. Це буде дуже сильним сигналом для ЄС, що держави надають особливу вагу цьому процесу та проходять самонавчання⁶⁷. Зразком для цієї т.зв. Чорноморської трійки⁶⁸ міг би стати успішний досвід Вишеградської четвірки. Крім того, утрюх організувати інформаційні та адвокаційні заходи в ЄС може бути простіше та дешевше. Однак реалізація цієї ідеї значною мірою залежить від успіхів України в імplementації Угоди про асоціацію як підтвердження її лідерства. Першим кроком може стати організація регулярних зустрічей на урядовому рівні.

⁶⁷ Детальніше див. Леонід Літра та Іване Чхіквадзе, *Перспектива членства в ЄС для Грузії, Молдови та України: неможлива, забута чи прихована? Дискусійна записка Інституту світової політики*, 2016, <http://iwp.org.ua/ukr/public/2097.html>

⁶⁸ *Emerging trio in the post-Soviet scene? The New Eastern Europe*, 08/03/ 2016, <http://neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1913-emerging-trio-in-the-post-soviet-scene>

Безумовна підтримка один одного на всіх міжнародних форумах, узгоджені дії щодо відновлення територіальної цілісності. Слід посилити координацію на міжнародній арені, передусім, щодо протидії безпековим викликам на Чорному морі.

Україна, що є непостійним членом Ради Безпеки ООН, має можливість частіше ініціювати питання про територіальну цілісність та агресивну політику Росії, відносно зокрема і щодо Грузії та Молдови. Якби Україна постійно порушувала ці питання (не тільки в ООН, а й в інших міжнародних організаціях), це б підвищувало цінність Києва для Тбілісі і Кишинева.

Київ має розвивати співпрацю з Тбілісі у військово-технічній сфері: південнокавказька країна цікавить Україну не лише як ринок збуту військової техніки та озброєння, а й як партнер у проведенні реформ при переході на стандарти НАТО.

Для Грузії посилення чорноморського формату співпраці за участі країн-членів ЄС та Туреччини є найбільш бажаним. Йдеться як про економічну сферу, так і безпекову. Україні слід ініціювати консультації між двома державами для вироблення спільного стратегічного бачення майбутнього регіону.

В економічному плані Грузія цікавить Київ, головним чином, завдяки своєму транзитному потенціалу. Значення цієї країни зростає в зв'язку із оголошеною Росією заборонаю на транзит українських товарів. Одним із пріоритетних завдань для української влади має стати вирішення проблеми уніфікації тарифів (у рамках маршруту з України до Китаю), а також запровадження електронного обміну інформацією між митними органами двох держав.

Проекти у сфері гідроелектроенергетики є ще одним перспективним напрямком, де Грузія і Україна можуть бути корисними одна одній. Грузія як гірська країна зацікавлена у розвитку цієї сфери, а Україна має потрібну експертизу.

Низка проблем, які постали перед українцями протягом останніх двох з половиною років у зв'язку з окупацією частини території, були вже вирішені грузинською владою та неурядовими організаціями. Нещодавно створеному, Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та ВПО слід залучити грузинських експертів

до розробки стратегії України щодо облаштування ВПО та побудови відносин з окупованими територіями.

Збільшення українських інвестицій, зокрема участь українських компаній у реалізації великих інфраструктурних проектів у рамках посилення транзитних спроможностей Грузії.

Посилення «м'якої сили» України в Грузії, що передбачає спільні молодіжні форуми, наукові та студентські обміни, дні української культури у Тбілісі. Промотування сучасної української культури в Грузії, як і сучасної грузинської культури в Україні можуть зробити для збереження тісних відносин двох народів значно більше, ніж офіційні заяви українських і грузинських урядовців.

ПОДЯКА

Інститут світової політики висловлює подяку *Гріголу Катамадзе, Олександру Литвиненку, Михайлу Гончару, Сергію Данилову, Ігорю Семиволосу, Бачо Корчілаві, Міхеїлу Уклебі, Еці Ткешелашвілі, Теймуразу Канчелі, Тедо Джапарідзе, Іване Чхіквадзе, Корнелію Какахію, Григорію Назарову, Юрію Мушці, Іванні Климпуш-Цинцадзе, Шоті Гвінерія, Арчілу Цинцадзе, Георгію Канашвілі*, представникам української громади в Грузії *Наталії Мірошниченко та Валентині Марджанішвілі* за допомогу у підготовці цього дослідження й усім іншим фахівцям, які на різних етапах підготовки матеріалу допомагали дослідженню.

Особливу подяку авторка хотіла б висловити *Володимирі Кравченку* за цінний внесок у підготовку і рецензування тексту.

Також ІСП вдячний Посольству Великобританії та Центру культурних взаємозв'язків «Кавказький дім» за співпрацю в організації робочих візитів до Грузії, протягом яких вдалось поспілкуватися з грузинськими урядовцями, політиками та експертами.

